

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ДОСВІДУ ШКОЛЯРІВ

Сібіль О.І.

Україна, м. Запоріжжя, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» ЗОР

Постановка проблеми. Розбудова демократичного суспільства в Україні гальмується спонтанністю, неузгодженістю та безсистемністю зусиль, спрямованих на демократизацію суспільного життя; низьким рівнем суспільного прийняття демократичного ладу та довіри до нього; недемократичністю відносин між державою та суспільством, державою та окремою особою. Сьогодні ми є свідками становлення громадянського суспільства як важливішої передумови демократизації суспільних відношень, але цей процес потребує формування свідомого демократичного громадянина, здатного активно та відповідально брати участь у процесах прийняття рішень та діяти в умовах громадянського суспільства. В багатьох європейських країнах існує система громадянської освіти спрямована на формування свідомого ставлення особистості до своїх прав і обов'язків, її впровадження в Україні потребує не тільки трансформації світоглядних орієнтацій, самосвідомості особистості, а й цілеспрямованої просвітницької діяльності громадських та державних інституцій.

Метою нашої статті є розглянути сутність та проблеми впровадження громадянської освіти у навчально-виховний процес освітніх закладів, її роль у формуванні демократичного досвіду школярів.

Аналіз досліджень і публікацій. Протягом останніх років ведеться активний пошук теоретичних засад, змісту та шляхів впровадження громадянської освіти у навчально-виховний процес освітніх закладів.

Творчими колективами українських науковців та педагогів розроблено концептуальні засади громадянської освіти: 2000 - науковий колектив під керівництвом О.Сухомлинської; 2002 - група українських науковців та педагогів в межах Проекту "Освіта для демократії в Україні"; 2012 - Інститут проблем виховання і педагогіки НАПН, інститутів післядипломної освіти, НПУ ім. Драгоманова, Асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба», фонду «Відродження».

За цей час напрацьовані певна правова і методологічна база, відображена у законодавстві України в галузі освіти, у Державному стандарті освіти і навчальних програмах, де визначаються змістовні та методичні аспекти викладання предметів та окремих курсів громадянської освіти, спрямованих на набуття учнями громадянських знань, умінь і ціннісних орієнтацій.

За підтримки міжнародних громадських організацій були реалізовані програми та проекти: «Освіта для демократії в Україні», «Громадянська освіта - Україна», «Навчальний тур з громадянської освіти», «Вчителі за демократію та партнерство», «Забезпечення якості освіти для демократичного громадянства», «Сприяння розвитку освіти для демократії в Україні», «Практичне право», «Дебати». В рамках зазначених проектів розроблено навчальні та методичні посібники, десятки вчителів і методистів, пройшли перепідготовку за спеціалізацією «громадянська освіта» в рамках цих міжнародних проектів і відповідних тренінгів.

Останнім часом також з'явилась значна кількість педагогічних розробок цієї тематики (Т.Бакка, В.Дубровський, О.Желіба, С.Клепко, А.Колодій, Т.Ладиченко, Е.Ламах, Л.Марголіна, Т.Мелещенко, О.Пометун, Т. Ремех), як у вигляді посібників, дидактичних матеріалів, рекомендованих МОН України, так і у практиці роботи обласних інститутів педагогічної освіти й окремих вчителів [1-4].

Особливої уваги заслуговує дослідження, яке здійснено за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» в рамках проекту «Сучасний стан громадянської освіти в Україні та європейських країнах». Автори аналітичного звіту зробили висновок, що в нашій країні на сьогодні все ще відсутня безперервна система громадянської освіти у школах, котра б включала комплекс соціально-гуманітарних предметів у поєднанні з різноманітним міжпредметним зв'язком. Відсутня чітка визначеність структури системи громадянської освіти, котра одночасно була б зручною для впровадження в систему вітчизняної освіти. Необхідним є якісно новий підхід до розробки змісту таких розділів програми громадянської освіти, як моральна, правова та політична освіта учнів. В умовах глобальної економічної кризи подальше впровадження громадянської освіти наштовхнулося також і на фінансові труднощі. З іншого боку, якість громадянської освіти залежить не лише від зовнішніх щодо навчального закладу факторів, а й від ініціативи на місцях, від того, наскільки керівники системи середньої освіти усвідомлюють важливість впровадження і розвитку цього виду освіти [5].

Виклад основного матеріалу. Згідно нормативних документів громадянська освіта

розглядається як компонент соціального виховання, спрямованого на формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. З точки зору соціального виховання *громадянська освіта* - це навчання людей тому, як жити за умов сучасної держави, як дотримуватися її законів, але водночас і не дозволяти владі порушувати їхні права, домагатися від влади задоволення їхніх правомірних потреб, як бути громадянином демократичного суспільства [6].

Результатом громадянської освіти в широкому значенні має стати формування такої духовно-моральної цінності та світоглядно-психологічної характеристики людини, зумовленої усвідомленням належності до конкретної країни як *громадянськість*. З поняттям громадянськості пов'язані: більш або менш лояльне ставлення людини до встановлених в державі порядків, законів, влади; відчуття власної гідності; знання і повага до прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовність та вміння домагатися дотримання власних прав та обов'язків.

У більш вузькому значенні, *громадянська освіта* - це інтегрована галузь гуманітарних знань, завдання якої - підготувати молодих громадян до життя в умовах демократії [7].

Результатом громадянської освіти має стати сформованість у молоді громадянської компетентності. За нашими уявленнями, компетентність людини - спроможність особистості сприймати та відповідати за індивідуальні та соціальні потреби. Вона дозволяє людині визначати і розв'язувати проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності

Громадянська компетентність є складовою соціальної компетентності – поінформованість й активна участь особи в житті суспільства, до якого вона належить як на рівні місцевої громади, так і державному та міжнародному.

Громадянська компетентність формується як результат громадянської освіти й містить (за Державним стандартом):

- *громадянські знання*, на основі яких формуються уявлення про форми і способи функціонування громадянина в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному полі демократичної держави;

- *громадянські уміння* та досвід участі у соціально-політичному житті суспільства та практичного застосування знань;

- *громадянські чесноти* - норми, установки, цінності та якості, притаманні громадянину демократичного суспільства.

У порівнянні з визначеним змістом поняття „громадянська компетентність учнів” зміст стандарту старшої школи не повністю відповідає йому у таких важливих елементах: знання значно переважають над такою складовою як уміння; значна кількість умінь, що потрібні компетентному громадянину залишається поза увагою стандарту; над іншими одиницями знань переважають політологічні знання; спостерігається невідповідність між визначеними стандартом знаннями і уміннями; в стандарті майже не віддзеркалений емоційно-ціннісний компонент змісту громадянської освіти.

В той же час, зміст громадянських знань, вмінь та цінностей в системі загальної освіти має розглядатися з декількох аспектів:

– *правовому* - знання та використання прав громадянина та дотримання його обов'язків; участь у процесі прийняття рішень та використання політичної влади;

– *культурному* - повага до історії і культури інших народів, внесок у розбудову мирних міжнаціональних відносин;

– *соціально-економічному* - боротьба з бідністю та відчуженням, пошук нових форм праці і зміцнення громади, виявлення економічних чинників розвитку демократичного суспільства;

– *європейському* - усвідомлення єдності та багатоманітності європейської культури, навчання жити в європейському контексті; усвідомлення та сприйняття глобальної солідарності

Впровадження громадянської освіти у навчально-виховний процес освітніх закладів, на нашу думку має здійснюватися через викладання окремого предмету, встановлення міжпредметних зв'язків, а також позакласної роботи в старших класах, яка має дуже важливе значення у формуванні демократичного досвіду школярів.

Література

1. Громадсько-активні школи в Україні: кроки до дій: Посібник зі створення та управління громадсько-активною школою. - Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» - 2-е видання. – К.:СПД-ФО Парашин К.С. 2008. –164 с.

2. Демократичне врядування в школах: [посібник] / [Е.Бекман, Б. Траффорд пер. з англ. Та адапт. Л.І.Парашенко ; заг. ред. укр. версії Н. Г. Протасова . – К : НАДУ, 2009. - 100 с.

3. Навчаємо демократії: базові матеріали з питань демократичного громадянства та прав людини [Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінгер,] заг.ред.Р. Голлоб, П. Крапф та ін. ; пер. З англ. та адапт. Л.І.Парашенко ; заг. ред. укр. версії Н. Г. Протасова . – К : НАДУ, 2011, 158 с.

4. Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини в Україні: Н.Г.Протасова, Л.І.Парашенко, О.В. Овчарук та ін. / За заг. ред. Н.Г. Протасова. – К. : Національна академія при Президентові України, 2011. – 100 с.

5. Аналітичний звіт «Сучасний стан громадянської освіти в Україні» (Іванюк І.В., Овчарук О.В., Терещенко А.Б.). – Київ: ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики», 2013. – 104 с.

6. Концепція громадянського виховання дітей і молоді: Розроблена наук. колективом під кер. О.В.Сухомлинської, затверджена постановою Президії АПН. - квітень 2000

7. Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя / С. Позняк [та ін.]. - К., Етна-1, 2008. - 194 с